

ارزیابی تقسیمات محله ای شهر کرمان در راستای مدیریت یکپارچه شهری

حمیده افشارمنش^۱

چکیده

کلانشهرها جهت بهره برداری صحیح از امکانات موجود و استعدادهای مناطق مختلف شهر و ارائه خدمات بهتر و ایجاد تسهیلات لازم برای شهروندان نیاز به تقسیم محله ای دارند که بر اساس معیارها و ملاک های خاصی و با توجه به نیاز شهرداری، شهر را به واحدهای چند تقسیم کرده اند و تشکیلات خود را بر اساس این واحدها سازماندهی و تقسیم بندی نموده اند. اما از جهت دیگری به علت عدم هماهنگی، مرزها و محدوده محلات اکثریت مستقل بوده و با دیگر زیرمجموعه (شهرداری) منطبق نیست. از سوی دیگر تعداد محلات تقسیماتی درون شهر، شهرداری در طول سال های مختلف، و با توجه به روند افزایش جمعیت و وسعت شهری افزایش یافته است. وجود چنین شرایطی در کنار ساختار فضایی ناهماهنگ و عدم مشارکت مردم در فعالیت های عمران شهری که تا حد زیادی در شیوه نظام اداری و متمرکز ریشه دارد از جمله عواملی هستند که ایجاد مدیریت یکپارچه و توانای شهری را با مشکل مواجه کرده است. وجود تقسیمات متفاوت محله بندی در شهرداری از پهنه شهری و قرارگیری یک مالکیت در چند تقسیم بندی متفاوت باعث سرگردانی شهروندان در مراجعات اداری شده است. محله بندی برپایه شاخص های فرهنگی و تاریخی - اجتماعی و به همراه معیارهای دقیق شهرسازی ملاک اصلی مطالعه این مقاله می باشد تا علاوه بر مقایسه تطبیقی نقشه های موجود محله بندی یک تقسیم بندی علمی ارائه گردد.

واژگان کلیدی: محله بندی شهری - معیارهای تاریخی، فرهنگی، اجتماعی - مقایسه تطبیقی - شهر کرمان.

مقدمه

یکی از پیچیدگی‌های اساسی در کشورها بین مفهوم منطقه و محله است. در این میان هنوز علوم و رشته‌های مختلف مانند جغرافیا، معماری، شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، علوم اجتماعی، عمران منطقه‌ای و اقتصادی به تعریف و مفهوم و مقیاس واحدی دست نیافته‌اند. تعاریف و مفاهیم منطقه و ناحیه در ارتباط با اهداف برنامه‌ریزی نه تنها در ایران بلکه در دیگر کشورهای جهان متفاوت به کار رفته است. یک ناحیه در یک کشور ممکن است با یک منطقه در کشور دیگر برابر باشد و یا بالعکس هم استعمال گردد. (کرامت الله زیاری، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای).

محله بندی به عنوان یک ابزار عمده برنامه‌ریزی شهری به برنامه‌ریزان فرصت وسیعی برای برنامه‌ریزی رشد آینده شهر بدست می‌دهد. تلاش‌های منطقه‌بندی آماده‌سازی هماهنگ انواع زیرساخت‌های شهری و روستایی در زمینه‌های حمل و نقل، تهیه آب، زهکشی، برق و... است. سطح زندگی، سلامت و رفاه بیشتر شهروندان را ارتقا می‌دهد از تمرکز جمعیت در مکان‌های شهری جلوگیری بعمل می‌آورد. برنامه‌ریزان فرصت وسیعی برای طراحی رشد آینده و توسعه شهر بدست می‌آورند. منطقه‌بندی به عنوان ابزار عمده برای برنامه‌ریزان شهری برای نیل به هدفشان فراهم می‌آورد. کوشش‌های منطقه‌بندی آماده‌کردن هماهنگ از انواع تسهیلات حمل و نقل، تهیه آب، زهکشی، برق و... است. منطقه‌بندی به مثابه ابزاری موثر در دست برنامه‌ریزان شهری برای انجام هر طرح برنامه‌ریزی شهری کارا و موفق تلقی می‌شود. نیل به ارتقا بیشتر سلامتی و رفاه عمومی، جلوگیری از تمرکز بیشتر جمعیت. (کرامت الله زیاری، برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری).. واژه محله می‌تواند از ابعاد مختلف اجتماعی، روانشناسی، ذهنی، ادراکی، معماری (کالبدی) و سیاسی تعریف می‌شود. هر یک از ابعاد مختلف، تعریف خاص خود را از محله‌ارایه می‌دهند. از سوی دیگر، این تعاریف در جوامع مختلف و نیز در مقاطع تاریخی مختلف می‌توانند متفاوت باشند.

محله در قانون تقسیمات کشوری، مجموعه ساختمان‌های خدماتی و مسکونی، تعریف شده است که ساکنان آن از لحاظ بافت اجتماعی خود را اهل آن محله می‌دانند. هر محله از مجموعه بلوک‌های ساختمانی تشکیل می‌شود که توسط شبکه ارتباطی از هم جدا می‌شوند و حدود محله‌ها تابع تقسیمات شهرداری است. براساس ملاک‌های کمی هر محله با دارا بودن دو تا سه واحد همسایگی و در سطح چهارم سلسله مراتب کالبدی (واحد مسکونی، کوچه یا گروه مسکونی، کوی یا واحد همسایگی، محله، برزن، ناحیه و منطقه) به عنوان اصلی‌ترین واحد این تقسیمات شامل ۱۲۵۰-۷۰۰ خانوار، جمعیت ۹-۷ هزار نفر، همچنین شعاع دسترسی ۳۷۵-۳۰۰ متر (۵-۴ دقیقه) و مساحت تقریبی ۷۵-۵۰ هکتار است. که متناسب با تراکم جمعیت مساحت آن نیز متغیر خواهد بود؛ چنانچه هیلدر براند فری در کتاب طراحی شهری مساحت ۱۲۰-۱۱۰ هکتار با تراکم متوسط ۶۰ نفر و جمعیت ۷۰۰ نفر و فاصله ۶۰۰ متر بین لبه محله و منطقه مرکزی و هسته حمل و نقل را پذیرفته شده می‌داند.

در شهرهای کهن گذر عنصر شاخص محله بود و مهمترین معیار در شناسایی محله بود که در آن خدمات محله ارائه شده و مرکز زندگی عمومی محله بشمار رفته و در نتیجه گذر محله، مرز محله و قلب محله بود که محل عرضه خدمات و فضای عمومی محله بوده است.

بنا بر تقسیمات کشوری، محله یک واحد جغرافیایی است که حدود آن را نه عوارض طبیعی بلکه بیشتر قابلیت ارائه خدمات شهری تعیین می کند در گذشته مرز محله‌ها را ضوابط قومی، دین و مذهبی تعیین می کردند. محله همچنین با جنبه‌های فیزیکی و ریخت شناسی (موقعیت در شهر، دوره ساخت، تیپولوژی ساختمان‌ها، کارکردها و گروه‌های اجتماعی و...) مشخص می گردد. عوامل تفاوت گذاری و معیارهای محدوده محله‌ها با کارکردهای زیر متغیر هستند:

-شکل سایت‌ها و تیپولوژی، محله بالا و محله پایین، محله مرکزی و محله‌های حومه‌ای، محله‌های شمال و محله‌های جنوب و...

-تیپولوژی حاکم بر ساختمان‌ها

-کارکردهای مختلفی که محله‌ها دارند: محله تجاری، اداری، مسکونی و...

-توزیع گروه‌های اجتماعی یا اقتصادی

-جدایی گروه‌های قومی در شهرها

به طور کلی، می توان گفت همان گونه که در مقیاس جهانی، شهرها بر حسب اندازه، فرم، تراکم و سایر ویژگی‌های خود متفاوت هستند و قطعیت اندازه برای آنها ارایه نشده است، برای محله نیز شاخص‌های نظیر جمعیت، سطح و شکل، معرف آنها نیستند. در مقابل، عواملی نظیر هویت قابل تشخیص، ادراک ساکنین، نام و مرزهای کالبدی، معرف محله‌ها هستند.

محله به عنوان یک واحد شهری می تواند تعاریف گوناگونی داشته باشد، محله توسط رشته‌های گوناگون علمی که با شهر سروکار داشته اند تعریف شده است.

جامعه‌شناسان، جغرافیدانان، روانشناسان، طراحان شهری و... سعی کرده اند تا از دیدگاه خود تعاریفی در مورد محله ارائه دهند. محله واحد فیزیکی و اجتماعی با سازمان‌های اجتماعی که بزرگ تر از خانوار و کوچک تر از شهر می باشد. محله مکانی متعلق به همه ساکنین آن است. تعلق خاطر به فضاهای محله، مفهوم محله ما را شکل می دهد و این امر می تواند پاسخگوی نیاز فرد در راستای وجود فضایی خصوصی در ورای فضای خانه باشد. عرصه‌های عمومی محلات فضاهایی هستند برای مراودات همسایگی و بازی کودکان. اولین مکان تجربیات اجتماعی خردسالان، فضای مکث و حرکت آهسته پیران و کهنسالان.

فضای عمومی در سطح محله باید بتواند فرصت تعامل اجتماعی را فراهم کرده و بدین ترتیب حس اجتماع منسجم محلی را ایجاد کند. محله شهری به عنوان بخشی از شهر تعریف می شود که دارای لبه‌های کارکردی یا فضایی هویت مند و ترکیب عملکردهای کوچک مقیاس باشد یک محله شهری معمولاً متشکل از، بیش از

یک واحد همسایگی است. آن اصل که پایه سازمان کالبدی شهرهای قدیم ایران بر آن استوار بوده عبارتست از پیوند رشته فضایی میان عناصر مجموعه:

-مرکز شهر

-مراکز محلات، از طریق رشد فضاها و عناصر ارتباط ۶دهنده

-گذرگاه اصلی

-میدان، تکیه و حسینیه

از نمونه ۶های جالب در این زمینه می توان شهر نایین را نام برد که به هفت محله تقسیم شده و در هر محله میدان بزرگی به نام حسینیه وجود دارد. شهری که در نظام شکلی محله هایش با نظام محلی یزد و اصفهان تفاوت داشت، تهران بود. شهر قدیم تهران از چهار محله بزرگ تشکیل می شد. شکل گیری محلات به تبعیت از جوی های آب، مسیر قنات قدیمی و یا در دنباله راه های قدیمی مسئله ای بوده که در بسیاری از شهرهای قدیمی ایران وجود داشته است.

در این پژوهش ۵ شاخص اصلی (مساحت، تعداد جمعیت، دسترسی ها، فضاها شهر و محلات شهر) برای شهر کرمان مشخص نموده ایم که برطبق این ۵ شاخص اصلی، ۴۵ شاخص فرعی با جزئیات بیشتر را برای تقسیم بندی محلات شهر کرمان در نظر گرفته ایم. بعد از تعیین شاخص ها و آماده شدن نقشه های تقسیم بندی های مختلف محلات شهری بایستی مورد بررسی قرار گیرد که: آیا نقشه های تقسیم بندی محلات شهر کرمان با شاخص هایی که ما برای محلات شهر کرمان تعیین نموده ایم، مطابقت دارد یا خیر؟ کدام شاخص ها را در تعیین محلات رعایت کرده اند و کدامیک را رعایت نکرده اند؟ چند درصد از شاخص های تعیین محلات رعایت شده است؟

پیشینه تحقیق

با گسترش روزافزون دایره فعالیت و عملکرد سازمان‌های مدیریت شهری اداره امور شهرها خصوصا شهرهای بزرگ کار سهل و آسانی نبوده و نیازمند تمهیداتی خاص و برنامه‌ریزی صحیح است. امروزه شهرداریها به عنوان سازمان اجرایی مدیریت شهری مسئولیت ارائه طیف وسیعی از خدمات عمرانی، فرهنگی، اجتماعی، ترافیکی و ... به شهروندان را عهده‌دار گردیده‌اند. بدیهی است با در نظر گرفتن ابعاد متنوع نیازهای زندگی شهری، انتظار نمی‌رود که مدیران شهرها قادر به اداره یکپارچه و واحد شهر تحت مدیریت خود باشند. مدیریت غیرمتمرکز شهرها یکی از شیوه‌های جدید مدیریت است که با تقسیم وظایف و مسئولیت‌ها به تحقق اهداف مورد نظر برای اداره شهرها کمک می‌کند. اعمال تقسیمات شهری یکی از ابزارهای اجرایی مدیریت غیرمتمرکز است، لیکن چنانچه انجام این مهم طبق اصول صحیحی صورت نگیرد نه تنها باری از دوش مدیریت شهری برداشته نمی‌شود، بلکه صرفا منجر به تقسیم نامتعادل کالبدی شهر و گسسته شدن بافت شهری می‌گردد. (حلیمه‌خاتون هادی‌پور و همکاران، بهار ۱۳۸۵).

نهادهایی که در حال حاضر در شهر عهده‌دار خدمات‌رسانی به شهر می‌باشند هر یک بنابر برنامه‌های بخشی خود و شرح وظایف و مشکلات اجرایی و فنی خود تقسیماتی را مدنظر قرار داده است که مهمترین مشکلی که در حال حاضر ناشی از این تقسیمات چندگانه می‌باشد عدم تعادل در ارائه خدمات و عدم هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط می‌باشد، اما به طور کلی هماهنگی سازمانهای خدماتی مختلف شهر در جهت یک مدیر واحد شهری دارای مزایای زیادی است. از جمله: هماهنگی تصمیم‌گیری در مورد منطقه‌های مختلف شهری از سوی سازمان‌های مختلف - ایجاد فرم و ساختار جدید شهری و جلوگیری از سفرهای اضافه درون شهری - همکاری و انسجام سازمان‌های مختلف شهری در بهبود وضعیت مناطق شهری - حفظ استقلال و خودکفایی در منطقه - افزایش ضریب اطمینان برنامه‌ریزی و اجرا - آمار و اطلاعات و سرشماری و وضعیت یکسان برای سازمان‌های مختلف - کاهش سرگردانی شهروندان و هزینه‌های اضافی - افزایش اعتماد شهروندان به مدیران و برنامه‌های آنها - افزایش دقت اطلاعات و تخمین کمبودها در مقایسه‌های مختلف شهری. (رحمت‌الله فرهودی و همکاران، پاییز و زمستان ۱۳۸۸).

روش شناسی پژوهش

از جمله مهم‌ترین مراحل در فرآیند محله‌بندی، به کارگیری روش کیفی و توجه به فاکتورهای فرآیندی است. انجام مصاحبه و تهیه پرسش‌نامه از جمله مهم‌ترین مراحل در روش کیفی است. در انجام مصاحبه می‌بایست سوالات را به چند بخش اصلی تقسیم کرد تا بدین طریق نتایج منطقی‌تری از مصاحبه حاصل آید که عبارتند از:

سوالاتی که مرز یا حدود تقریبی محله را مشخص می‌سازد.

سوالاتی که میزان همگنی درونی (اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ...) محله را معلوم می‌دارد.

سوالاتی که حس تعلق و میزان هم‌پیوندی ساکنان را نشان می‌دهد.

هر فرم فضایی-کالبدی معلول فرآیند یا فرآیند‌های فضایی است که در طول زمان بر آن جاری است. پرداختن به فرم و بررسی آن بدون درک فرآیند‌های اثرگذار، در واقع استنتاج از معلول به علت است. فرآیند فضایی، ساز و کاری است که ساخت فضایی توزیع یک یا چند پدیده را به وجود می‌آورد. هر فرآیند فضایی، بیشتر حاصل تصمیمات انسانی است.

درواقع در اینجا انسان سنگ بنای آنالیز است. رفتار انسان‌ها در فضا در قالب فرآیند‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و ... سبب ساز شکل‌گیری فرم‌های فضایی مختلف می‌گردد. از این رو در حوزه‌های اجتماعی-فرهنگی مختلف فرم‌های فضایی-کالبدی متفاوت شکل می‌گیرد.

در فرآیند محله‌بندی، در قالب روش‌های کیفی به فاکتورهای فرآیندی توجه می‌شود.

در قالب روش کمی، معیارهایی مثل متوسط وسعت، شمار جمعیت، شعاع عملکرد و ... در فرآیند محله‌بندی شهری مورد استفاده قرار می‌گیرند. این روش بیشتر در تقسیم‌بندی واحدهای کالبدی-فضایی شهر

های جدید یا محدوده های شهری جدیدالاحداث کاربرد دارد. محدوده محلات درون بافت های شهری همیشه با این روش همخوانی ندارد.

برخی جغرافیدانان به ویژه رژه برونه برای آزمون مورفولوژی و تقسیمات درون شهری علاوه بر بهره گیری از نقشه های جغرافیایی به ضوابط آماری نیز تاکید دارد: رژه برونه در بخش بندی جغرافیایی درون شهری، محله را با وسعتی از ۵ تا ۵۰ کیلومتر مربع و بلوک را با وسعت یک هکتار تا یک کیلومتر مربع و ... می شناسد و برای مطالعه مورفولوژی محلات شهری نقشه هایی به مقیاس ۱:۱۰۰۰۰ و ۱:۵۰۰۰۰ را پیشنهاد می کند.

منظور از فاکتور های فرمی، آن دسته از عواملی است که دارای نمود کالبدی و عینی بوده و به صورت فیزیکی قابل بررسی اند. از جمله فاکتور های فرمی مهم در فرآیند محله بندی شامل موارد زیر می باشد: مساحت هر منطقه و محله (به کیلومتر مربع و هکتار)، تعداد بلوک در هر منطقه و محله، تعداد واحد مسکونی در هر منطقه و محله، تعداد منطقه در شهر، تعداد محلات در هر منطقه و... مشخصات جمعیتی در هر منطقه و محله، تعداد خانوار در هر منطقه و محله و... مسیر خیابان های شهری یا سیستم های شبکه آمدوشد، بزرگراه ها و ... ، شبکه های اصلی درجه ۱ و ۲، شبکه های انشعابی و...

کاربری زمین شهری فضای مسکونی، فضای سواره و پیاده، فضای سبز و اماکن ورزشی و سایر فضاهای خدماتی

عنصر کالبدی شاخص (درمانگاه، مسجد، بسیج محله، پارک، دسترسی به مرکز خرید و ...)

دسترسی به مدارس (دسته کم یک مدرسه دبیرستان، وجود یک دبستان دخترانه و پسرانه و...)

مراحل گسترش فیزیکی شهر در طول زمان یا شناخت مراحل توسعه شهر در مقاطع زمانی خاص

شناخت محلات شهر (محلات تاریخی، فرهنگی و اجتماعی، محلات جدید)

در شناخت واحد های همگن (محله) لزوما تمامی ویژگی های کالبدی-اجتماعی، مشابه یکدیگر نیستند،

بلکه تنها وجه تشابه در یک یا چند ویژگی اصلی تر و قوی تر مورد تاکید است. شناخت گتوی های مذهبی

(تنها به واسطه وجه اشتراک در مذهب ساکنین) و گتوی فقر (به واسطه وجه اشتراک در پایگاه اقتصادی) از

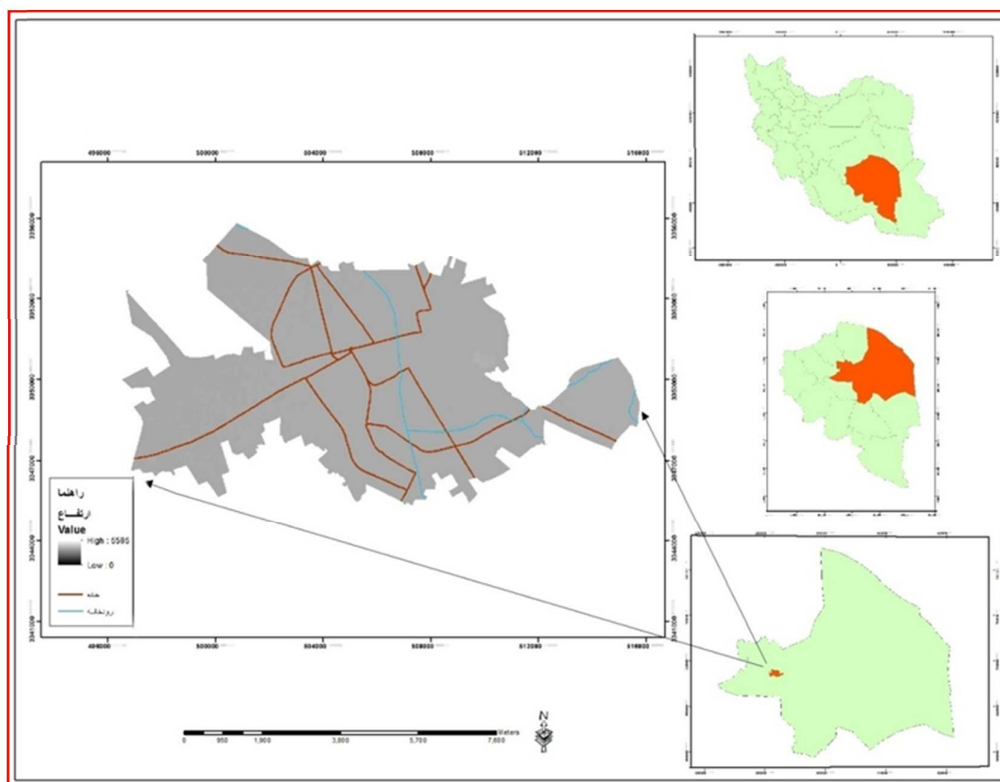
جمله مصادیق این مطلب اند. (احمد پور-احمد و همکاران، بررسی روش های محله بندی شهری).

شکل ۱: نمودار شاخص و معیارهای تقسیم بندی محلات ماخذ نگارنده

مبانی نظری و یافته ها

شهر کرمان با وسعت $74/3$ کیلومتر مربع بزرگترین شهر استان کرمان و مرکز این استان در نقطه ای بین 30 درجه و $17/27$ دقیقه و 79 ثانیه عرض شمالی و 57 درجه و 04 دقیقه و 85 ثانیه طول شرقی و ارتفاع $17/63$ در دل دشت کرمان که دارای 1100 کیلومتر مربع وسعت است، قرار دارد. شهر کرمان از شمال به بخش چترود، از جنوب به شهر جویبار، از شرق به بخش شهداد و از غرب به دهستان باغین محدود می شود. این دشت را از جنوب کوههای جویبار با ارتفاع 4000 متر، از مغرب دره باغین و کوههای بیدو و بادامو، از شمال دره زنگی آباد و کوههای دارمانو و نیز از مشرق کوههای سه کنج، نصر و نامور محصور نموده اند. شهر کرمان با مرکز کشور (تهران) 1064 کیلومتر فاصله دارد و بر سر راههای جنوبی، شمال و جنوب شرقی کشور واقع شده است. در حال حاضر نیز شهر کرمان دارای 5 منطقه شهری، 13 ناحیه و 49 محله می باشد.

شکل ۲: نقشه موقعیت محدوده مورد مطالعه در کشور، استان، شهرستان

نقشه محله‌بندی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی شهر که به استناد هویت تاریخی، فرهنگی و اجتماعی بر پایه مصاحبه با کارشناسان تاریخی و شهروندان با شناخت بومی-محلی در شهر صورت گرفته است و هر محله را بر اساس ابعاد خاص مانند ابعاد اجتماعی، فرهنگی و ... تقسیم بندی نموده است.

در این محله بندی، شهر دارای چهار منطقه و ۱۳۵ محله می باشد که به تفکیک منطقه یک، ۳۸ محله؛ منطقه دو، ۴۲ محله؛ منطقه سه، ۳۶ محله؛ و منطقه چهار، ۱۹ محله دارند که بزرگترین محله سرآسیاب و کوچکترین محله بازار مظفری می باشند. در این نوع محله بندی، از مجموع ۴۵ شاخص، ۲۵ شاخص از شاخص های تقسیم بندی محلات شهر کرمان تبعیت می کند. یعنی این نوع محله بندی ۵۵/۵٪ از شاخص های تقسیم بندی محلات را پوشش می دهد.

نقشه محلات بر اساس طرح جامع شهرداری کرمان دارای چهار منطقه و ۴۹ محله می باشد که به تفکیک منطقه یک، ۱۸ محله؛ منطقه دو، ۱۲ محله؛ منطقه سه، ۱۰ محله و منطقه چهار، ۹ محله دارند. در تقسیم بندی محلات بر اساس طرح جامع شهرداری کرمان، از مجموع ۴۵ شاخص تقسیم بندی محلات شهر کرمان، ۲۴ شاخص در این تقسیم بندی وجود دارد که ۵۳/۳٪ از شاخص ها در این محله بندی رعایت شده است. همانطور که مشاهده کردید این نقشه چه در مرکز و چه در خارج با شاخص های تقسیم بندی ما منطبق نیست.

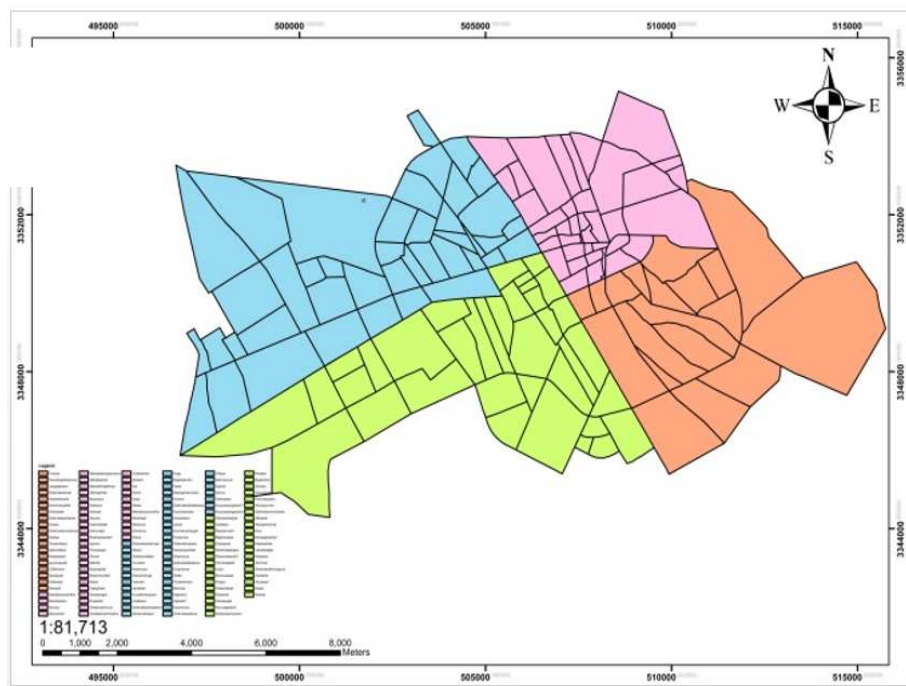
سازمان همیاری و مشارکت های مردمی شهرداری کرمان یک نقشه به نام نقشه شهردار محلات شهر کرمان جهت تعیین محدوده کاری محلات تنظیم کرده است که این نقشه یک نقشه کاربردی است که سعی در تقسیم بندی محلات داشته و مرز و حریم محلات را مشخص نموده است. این نقشه نواقص زیادی دارد که با وجود این نواقص در نقشه شاهد چهار منطقه و ۵۶ محله هستیم که به ترتیب منطقه یک، ۱۴ محله؛ منطقه دو، ۱۴ محله؛ منطقه سه، ۱۸ محله؛ و منطقه چهار، ۱۱ محله دارند که محله سرآسیاب در منطقه چهار با ۸/۱۹ کیلومتر مربع وسعت بزرگترین محله و محله شهرک ولایت در منطقه دو با ۰/۱۲ کیلومتر مربع وسعت، کوچکترین محله هستند. در نقشه محله بندی شهردار محلات شهر کرمان، از مجموع ۴۵ شاخص موجود در نمودار شاخص های تقسیم بندی محلات شهر کرمان، ۳۶ شاخص در این تقسیم بندی موجود است؛ یعنی در این نقشه محله بندی، ۸۰٪ از شاخص های ما رعایت شده است.

نقشه طرح تفصیلی که توسط مهندسین مشاور شارستان، به درخواست اداره کل مسکن و شهرسازی استان کرمان در سال ۱۳۶۴ برای شهر کرمان برنامه ریزی شده بود (که به دلایل مختلف طبق برنامه پیش نرفت)؛ تعداد کل محلات شهر کرمان ۱۳۱ محله بوده که به تفکیک منطقه یک، ۵۱ محله؛ منطقه دو، ۲۸ محله؛ منطقه سه، ۲۷ محله؛ منطقه چهار، ۲۵ محله داشته است. در این تقسیم بندی نیز تنها ۱۶ شاخص از مجموع ۴۵ شاخص برای تقسیم بندی محلات شهر کرمان رعایت شده است. در محله بندی بر اساس طرح تفصیلی فقط ۳۵/۵٪ از شاخص ها رعایت شده که در بین بقیه تقسیم بندی ها کمترین میزان را از لحاظ برخورداری از امکانات در اینجا دیده می شود.

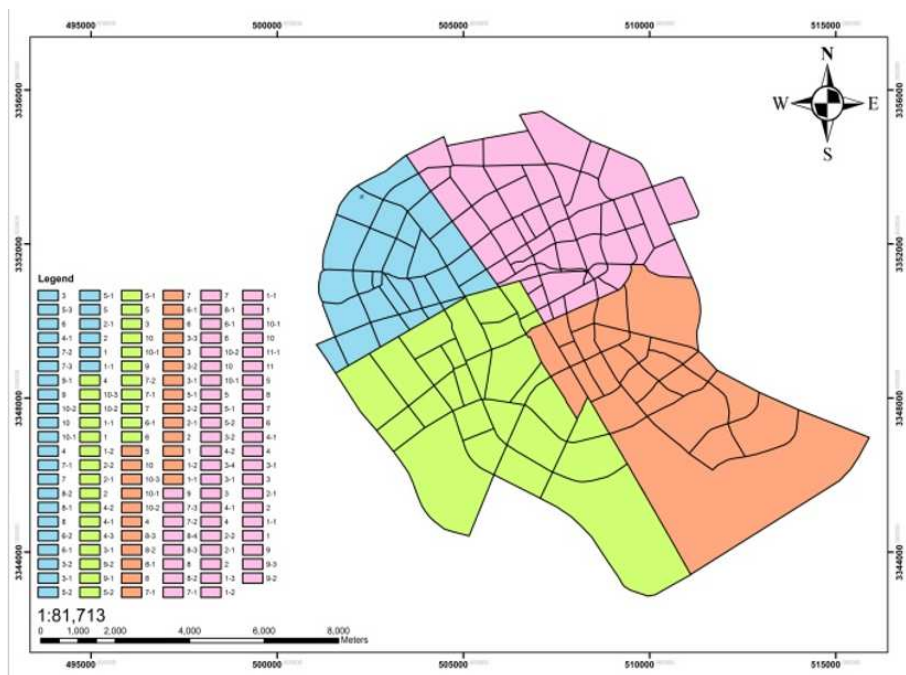
نقشه محله بندی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی شهر کرمان و نقشه شهردار محلات شهر، (نقشه های شماره ۳ و ۲) از نظر شاخص های تقسیم بندی محلات که در ابتدای فصل نمودار شاخص ها آورده شده؛ یعنی تقسیم بندی مرز محلات، بعد مساحت و تعداد بلوک های موجود که در یک مرز محله قرار می گیرند، اطلاعات

جمعیتی، دسترسی‌ها، فضاهای شهر و محلات شباهت‌هایی دارند. حتی با وجود نواقص زیاد در نقشه شهرداری محلات (نقشه شماره ۳) در بین بقیه تقسیم‌بندی‌ها تقریباً هماهنگی بیشتری را دارند.

فصل نامه پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری چشم انداز گرس (دوره ۱۲، شماره ۶ زمستان ۱۳۹۹)

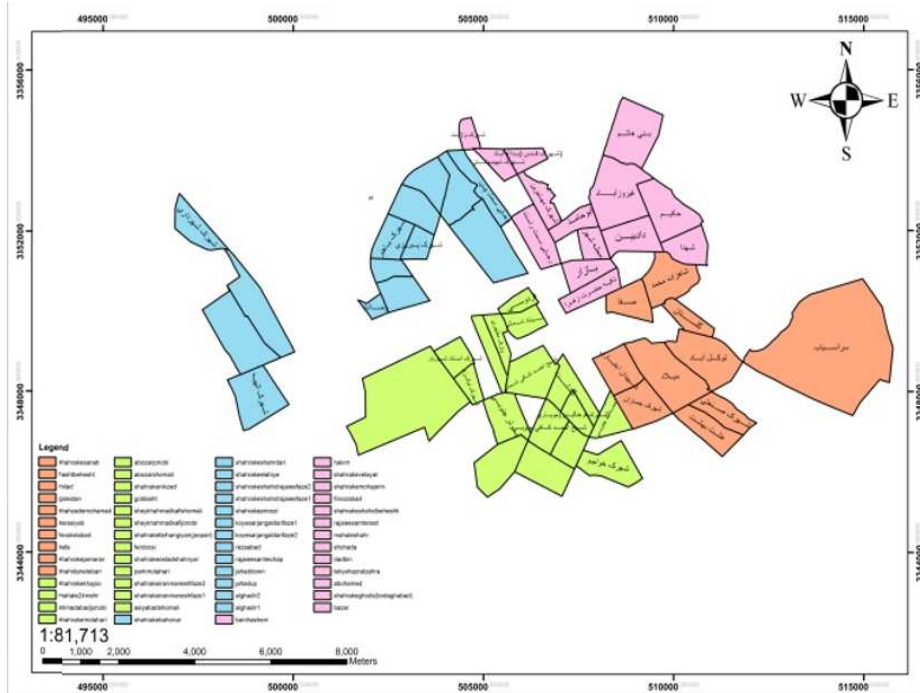

شکل ۳: نقشه محله بندی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی شهر کرمان

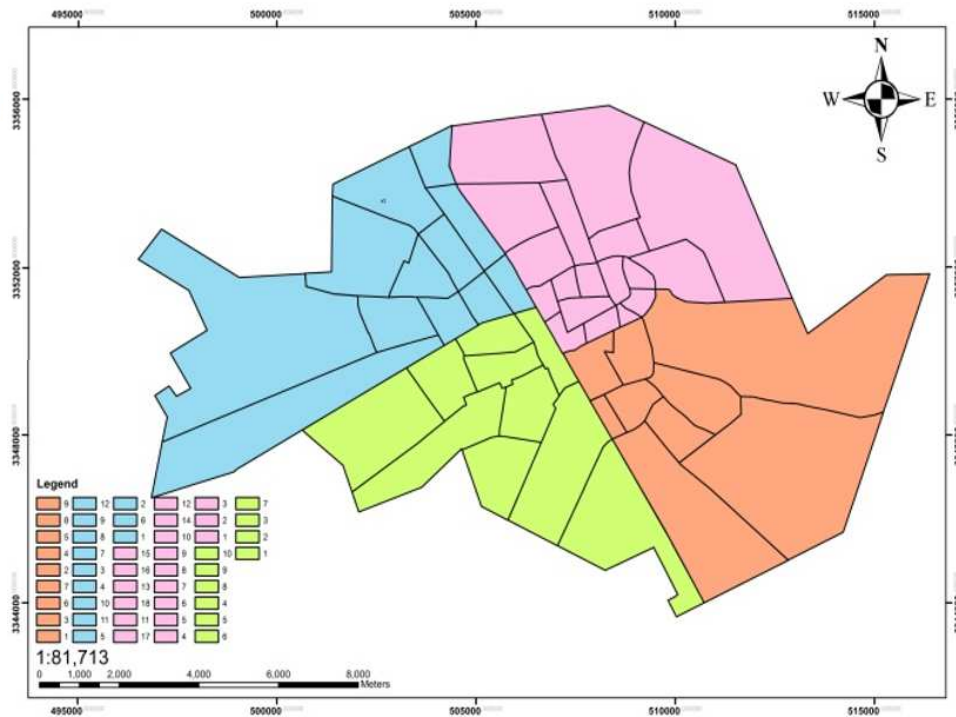

شکل ۴: نقشه محلات براساس طرح تفضیلی

فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز نوگرس (دوره ۱۲، شماره ۶، زمستان ۱۳۹۹)

شکل ۵: نقشه شهردار محلات شهر کرمان

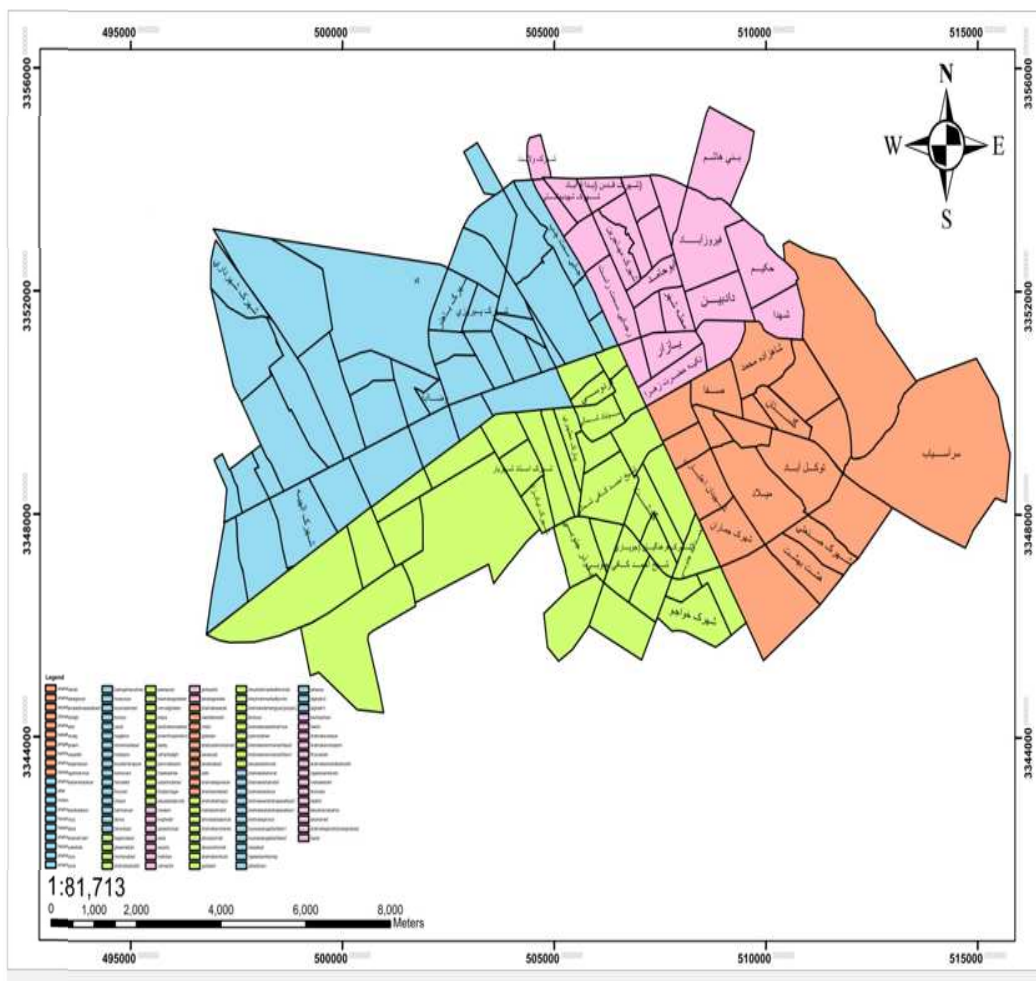

شکل ۶: نقشه حلات براساس طرح جامع شهرداری کرمان

نقشه‌ی محلات بر اساس طرح تفصیلی و نقشه‌ی محلات بر اساس طرح جامع شهرداری کرمان (نقشه‌ی های شماره ۵ و ۴) از لحاظ روند گسترش شهر با هم تفاوت‌های زیادی دارند. در نقشه‌ی محلات بر اساس طرح تفصیلی (نقشه شماره ۳) که در سال ۱۳۶۴ طرح‌ریزی شده بود؛ روند گسترش شهر شمالی-جنوبی بوده و شهر بیشتر به سمت هفت باغ علوی کشیده می‌شد؛ ولی همانطور که در نقشه شماره ۵ یعنی همان محله‌بندی بر اساس طرح جامع شهرداری مشاهده می‌کنید، شهر علاوه بر گسترش شمالی-جنوبی، رشد شرقی-غربی نیز دارد و روند گسترش آن بیشتر به سمت شمال‌غربی-جنوب‌شرقی است. نقشه‌های شماره ۳ و ۵ از بین شاخص‌های تقسیم‌بندی محلات تنها از نظر بعد مساحت و تعداد بلوک‌های موجود در هر محله کمی با یکدیگر شباهت دارند. نقشه‌ی محلات بر اساس طرح تفصیلی کمترین انطباق را با شاخص‌های تقسیم‌بندی محلات (۱۶ شاخص از ۴۵ شاخص تقسیم‌بندی محلات) در بین بقیه تقسیم‌بندی‌ها دارد؛ به همین دلیل نمی‌توان شباهت زیادی بین این نوع محله‌بندی و بقیه محله‌بندی‌ها پیدا کرد.

نکته‌ای که در تمامی محله‌بندی‌ها یکسان دیده می‌شد، ساختار مهاجرپذیری، تعلقات و پایداری محلات بود. در تمامی تقسیم‌بندی محلات، مهاجران از سر اجبار و به دلیل مشکلات مالی در محله‌های حاشیه شهر زندگی می‌کنند. آنها اصلاً محله خود را دوست ندارند و در صورت فراهم شدن شرایط سکونت در محله دیگر، در کوتاه‌ترین زمان محله را ترک می‌کنند. همچنین در تمامی محله‌بندی‌ها، اجتماع محلی در حد گذر است که دارای گروه‌های خاص اجتماعی که از یک محدوده جغرافیایی خاص مهاجرت کرده و در بخش خاصی از محلات ساکن هستند.

نقشه پیشنهادی محله‌بندی شهر کرمان در واقع ترکیبی است از نقشه شهردار محلات شهر کرمان، با نقشه محله‌بندی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی شهر کرمان؛ با توجه به میزان بالای رعایت شاخص‌های تقسیم‌بندی محلات و همچنین کمبودها و نواقصی که در نقشه شهردار محلات شهر کرمان وجود داشت؛ نقشه شهردار محلات شهر کرمان (نقشه شماره ۲)، به عنوان پایه نقشه محله‌بندی تاریخی، فرهنگی و اجتماعی شهر کرمان (نقشه شماره ۳) - که در رتبه دوم در رعایت شاخص‌های تقسیم‌بندی محلات قرار داشت -، تکمیل شده و تحت عنوان نقشه پیشنهادی محله‌بندی شهر کرمان ارائه گردیده است.

شکل ۷: نقشه پیشنهادی محله‌بندی شهر کرمان

نقشه پیشنهادی محله‌بندی شهر کرمان دارای چهار منطقه و ۱۱۷ محله می‌باشد که به تفکیک منطقه یک، ۲۳ محله؛ منطقه دو، ۴۰ محله؛ منطقه سه، ۳۴ محله و منطقه چهار، ۲۰ محله دارا هستند. بزرگترین محله، سرآسیاب واقع در منطقه چهار و کوچکترین محله، ۲۴ آذر واقع در منطقه دو هستند.

در نقشه پیشنهادی سعی شده، که تمامی ابعاد شاخص‌های تقسیم‌بندی محلات که در ابتدای فصل آورده شده - یعنی ۵ شاخص اصلی مساحت، اطلاعات جمعیتی، دسترسی‌ها، فضاهای شهر و محلات؛ و ۴۵ شاخص فرعی - در بالاترین و بیشترین میزان انطباق رعایت شود. نمودار شاخص‌های تقسیم‌بندی محلات؛ در نقشه پیشنهادی محله‌بندی شهر کرمان، از مجموع ۴۵ شاخص موجود در نمودار شاخص‌ها، ۳۶ شاخص در تقسیم‌بندی این نقشه موجود است؛ پس ۸۰٪ از شاخص‌های تقسیم‌بندی محلات در نقشه پیشنهادی محله‌بندی شهر کرمان رعایت شده است.

نتیجه گیری و بحث

کلانشهرها جهت بهره برداری صحیح از امکانات موجود و استعدادهای مناطق مختلف شهر و ارائه خدمات بهتر و ایجاد تسهیلات لازم برای شهروندان نیاز به تقسیم بندی محله ای دارند از سوی دیگر تعدد واحدهای تقسیماتی درون شهر، شهرداری و سازمانها و ادارات در طول سالهای مختلف، و با توجه به روند افزایش جمعیت و وسعت شهری افزایش یافته است. وجود چنین شرایطی در کنار ساختار فضایی ناهماهنگ و عدم مشارکت مردم در فعالیت های عمران شهری که تا حد زیادی در شیوه نظام اداری و متمرکز ریشه دارد از جمله عواملی هستند که ایجاد مدیریت یکپارچه و توانای شهری را با مشکل مواجه کرده است، همانطور که گفتیم، شاخص و معیار علمی برای تقسیم بندی محلات در شهر کرمان وجود ندارد؛ حتی اگر در یک محله-بندی از شاخص و معیار علمی استفاده شده باشد، از یک بعد به تقسیم بندی محلات پرداخته است. همچنین همه محله بندی ها فاقد یک سیستم واحد تقسیم بندی بودند و بنا به شرایط خاص زمانی، اجتماعی، فرهنگی و ... مرز و حریمی برای محلات در نظر گرفته اند.

در حال حاضر بهترین محله بندی که بالاترین میزان شاخص های تقسیم بندی محلات در آن رعایت شده، نقشه پیشنهادی محله بندی می باشد، در این نقشه سعی شده که تمامی ابعاد شاخص-های تقسیم بندی محلات؛ یعنی ۵ شاخص اصلی مساحت، اطلاعات جمعیتی، دسترسی ها، فضاهای شهر و محلات، و ۴۵ شاخص فرعی در بالاترین و بیشترین میزان رعایت شود.

در این نقشه از مجموع ۴۵ شاخص موجود در نمودار شاخص ها، ۳۶ شاخص (۸۰٪) در این نقشه رعایت شده است.

منابع

- اکبری، پرویز. (۱۳۸۸). خلاصه مطالب ۴۲ کتاب برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای - انتشارات: اینترگران. فصل ۱۸.
- پوراحمد، احمد. قدمی، مصطفی. جهان‌محمدی، غلامرضا. بررسی روش‌های محله‌بندی شهری (مطالعه موردی: شهر نوشهر و کلاردشت)، فصل‌نامه جغرافیایی سرزمین، علمی-پژوهشی، سال دوم، شماره ۸، زمستان ۱۳۸۴.
- پورمحمدی، محمدرضا. (۱۳۸۶). برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری - انتشارات: سمت.
- پورمحمدی، محمدرضا. مصیب‌زاده، علی. آشنایی با محله و معیارهای محله‌بندی شهر با تأکید بر شهر تبریز، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی (دانشگاه تبریز)، سال ۱۴، شماره ۲۸، تابستان ۱۳۸۸، صفحات ۸۹-۵۳.
- حاج‌ملک، سارا. حافظی مقدس، ناصر. اثرات توسعه شهری بر منابع آب شهر کرمان، کنفرانس زمین‌شناسی مهندسی و محیط‌زیست ایران، زمین‌شناسی مهندسی و آلاینده‌های محیط‌زیست، صفحات ۱۴۷۳-۱۴۶۵.
- حسن‌زاده، رضا. عباس‌نژاد، احمد. حمزه، محمدعلی. ارزیابی آلودگی آبهای زیرزمینی محدوده شهر کرمان، محیط‌شناسی، سال سی‌وششم، شماره ۵۶، زمستان ۸۹، صفحات ۱۱۰-۱۰۱.
- حسینی، سیدعلی. (۱۳۹۰). اصول و مبانی برنامه‌ریزی شهری و روستایی - ناشر: دریای دانش.
- خاکپور، براتعلی. رضوی، محمدمحسن. بررسی تقسیمات فضایی پیشنهادی طرح جامع شهر مشهد.
- دانشور، محمد. (۱۳۸۸). محله‌های قدیمی شهر کرمان - کرمان: انتشارات مرکز کرمان‌شناسی.
- رضویان، محمدتقی. (۱۳۸۱). برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری - انتشارات: منشی.
- زیاری، کرامت‌الله. (۱۳۸۶). برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری - انتشارات: دانشگاه یزد.
- زیاری، کرامت‌الله. (۱۳۸۸). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای - تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- سیمای استان کرمان و شهرستان‌ها. (۱۳۸۵). سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان - معاونت آمار و اطلاعات - روابط عمومی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان.
- صالحی، اسماعیل. ایازی، سیدمحمدهادی. کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۹۳). مبانی مدیریت شهری - انتشارات: تیسرا. جلد ۱
- عامری، حمیدرضا. زند، صابر. (۱۳۹۶). درآمدی بر شهرشناسی - انتشارات: نوین برتر.
- فرهودی، رحمت‌الله. قالیباف، محمدباقر. چهاراهی، ذبیح‌الله. جواهری، احمد. تحلیل تقسیمات کالبدی شهری بر اساس مدیریت یکپارچه (نمونه موردی: شهر شیراز)، جغرافیا (نشریه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران) دوره جدید، سال ششم، شماره ۱۹ و ۱۸، پاییز و زمستان ۱۳۸۸.
- قادری، صلاح‌الدین. گونه‌شناسی فرهنگی، اجتماعی و هویتی محلات شهر تهران و شناسایی الگوهای همسایگی و اجتماعات محلی، موسسه مطالعات و تحقیقات دانشگاه تهران، معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- هادی‌پور، حلیمه‌خاتون. فرهودی، رحمت‌الله. پوراحمد، احمد. معیارهای موثر در مرزبندی نواحی مناطق شهری (مورد مطالعه: منطقه یک شهرداری تهران)، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۶، بهار ۱۳۸۵، صفحات ۱۱۱-۹۳.